

о којима је раније било речи. Енглески аутори стварали су кохерентан модел овог института крајем XIX века, а енглески судови су почели да га примењују тек четрдесетих година XX века. Све до тада неосновано обogaћење је у енглеском праву било у сенци установа уговора и својине и о њему се углавном расуђивало појмовним апаратом који се тичао имплицитних уговора (*implied-in-law contracts*).

Ибетсон окончава књигу поглављем о правним променама и правном континуитету, истичући да је у систему који се тако значајно ослања на прецедент – *џромена* та коју треба објаснити, а не *континуиуиџеи*. Овај задатак, који је сам себи наметнуо, аутор са успехом извршава.

Међутим, Ибетсон се прихватио још једног задатка који је само наговештен у Прологу ове књиге. У време када се интензивно ради на хармонизацији европског приватног права, међу европским правницима расте заинтересованост за правну историју. Уколико не желе да Европа почне код Калеа (Calais), пише Ибетсон, енглески историчари права треба да проговоре језиком својих колега с Континента. Ибетсон је то свакако учинио.

Марија Караникић

Јагош Ђуретић

Социјалистичка Југоаџланиџида
(Службени гласник, Београд 2005)*

Са многих места и данас можемо чути да је двадесети век био раздобље великих очекивања и изневерених нада, ужасних људских патњи и свеколике деструкције, а тек у кратким предасима, у знаку светско-повесног друштвеног напретка и крчког узлета слободе.

Више је него извесно, да ће за сва времена бити упамћено као доба које је изнедрило два најстрашнија тоталитаризма: Хитлеров нацизам и Стаљинов бољшевизам. Холокауст, Аушвиц, Бухенвалд, Гулаг, Воркута, Колима – симболи су тог великог страдања у минулом столећу.

А тек које све врсте смрти „гласници апокалипсе“ нису објавили? Смрт бога, човека, историје, великих метанарација, па чак и смрт естетског.

---

* Овај чланак је проширена верзија мог усменог излагања на трибини Дома културе Студентски град, 27. 03. 2006. год., која је уприличена поводом књиге Јагоша Ђуретића „Социјалистичка Југоатлантида“.

Епохални слом комунистичких режима изазвао је геополитичке потресе несагледивих размера, са последицама које ћемо на дуже време осећати. О трагичном распаду бивше Југославије написане су већ читаве библиотеке. Толико је радова на ову тему до сада објављено да се човек мирне душе може запитати: колико има смисла посезати за личној ауторској амбицијом, када је о свему томе и „превише“ речено? Штавише, са свих страна се просуђује и суди о времену чији смо сведоци и савременици.

Књига, која се по многим својим особинама издваја од досада објављених радова ове врсте свакако јесте полемичка расправа Јагоша Ђуретића „Социјалистичка Југоатлантида“, која, у најбољем смислу те речи, представља аутентично сведочанство о једном драматичном времену, а самог аутора представља као поузданог критичког сведока и ауторитативног тумача друштвених збивања, која су нам до садашњег тренутка битно обликовала индивидуалну и колективну судбину.

Вредна пажње је и околност, да је Јагош Ђуретић почетком друге половине прошлога века био активни протагонист једне од најугледнијих дисидентских заједница, у то време, добро познате београдске *praxis* групе филозофа, чији су најистакнутији представници били: Љубомир Тадић, Михаило Марковић, Светозар Стојановић, Драгољуб Мићуновић, Загорка Голубовић, Миладин Живоћић, Триво Инђић и Небојша Попов.

Несумњиво, реч је о годинама великих искушења и изазова, када српска хуманистичка интелигенција ступа на јавну сцену, одлучна да се критички одреди према бројним спорним и тегобним питањима политичког и друштвеног живота тадашње тзв. социјалистичке заједнице – са чврстом намером да активно утиче на истинску демократизацију једног ауторитарног поретка моћи.

Умесно је овом приликом поменути, у то време, изразито критички интониране текстове Љубомира Тадића, као што су: „Социјализам у државном омотачу“, објављен у *Полицији*, априла 1959. год., потом „Скице за Лењинову теорију партије“ из 1964. год., у загребачком часопису „Наше теме“. Позивајући се на неке изворне Маркове идеје, Тадић теоријско-критички делегитимизује емпиријске засаде комунистичког пројекта „одозго“, изазивајући нескривени бес ондашњих властодржаца. У истом периоду Светозар Стојановић у зборнику „Етичко-хуманистички проблеми социјализма“ објављује рад о друштвеној критици, у коме истиче да јавна друштвена критика не допире довољно вертикално, хоће рећи, да има ограничено дејство на нижим инстанцама власти и моћи, а да су кључни актери узурпаторске политократске елите, тог истог, преко потребног, јавног „форума оспоравања“ неправедно поштеђени.

Ђуретић полази од становишта да је политичко-државни раскид са Стаљином, а затим пораз догматске струје (тзв. теорије одраза) на чувеном Бледском скупу филозофа 1960. год., приметно охрабрио јавну критичку делатност читаве једне генерације интелектуалаца. Рецепција Марксових „Раних радова“, а пре свега теорије отуђења, представљали су кост у грлу комунистичким пропагандистима. Уз помоћ изворних Марксових идеја, доводи се у питање концепт партијског монопола и идеолошког налога, а самим тим и поредак у целини. Критичко резонување о политичкој и друштвеној стварности ритуално је проглашавано „голом борбом за власт – шашице, тамо неких професора“, како је у то време знао да каже Јосип Броз. Било је то сведочанство о присуству паничног страха у етаблираним структурама партијске и државне моћи.

Што се самог карактера југословенског комунистичког режима тиче, нема сумње да је он у суштини био тоталитаран, са наглашеном харизматском доминацијом маршала Тита, чија је власт била персонализована до екстремних размера – додуше, с извесном беневолентношћу, јер је, истине ради, изостао систем институционализованог државног терора, какав је био у СССР-у.

Увођење радничког и друштвеног самоуправљања 1950. год., (само)разумевало се као покушај институционализовања епохалног наума демократске алтернативе социјалистичког пројекта наспрот ауторитарном комунизму источне провинијенције.

Да иронија буде већа, идеолошка ритуализација новог друштвеног и државног експеримента опчинила је многе лево оријентисане интелектуалце, као и све оне који су уз нескривени *pathos*, и на дневној светлости сањали „беле зоре“ општечовечанске еманципације у Марксовој визији. Реалност је врло сурово посведочила о непремостивом јазу између нормативног и стварног карактера друштвених односа.

Ђуретића, као пажљивог аналитичара социолошке и политиколошке инспирације, пре свега занима та основна противуречност која несносно оптерећује свеколику производњу друштвеног живота. Наиме, ради се о систематском разобличавању једног система који се у суштини окренуо против човека, и уместо слободе претпоставио апсолутну неслободу. Утолико се Ђуретић доследно држи антрополошког става, да све оно што у основи компромитује људску слободу, не завређује друштвено-повесну легитимност постојања.

У полемичком сучељавању са словеначким националистичким сецесионизмом (преписка са Тарасом Кермаунером), аутор овог списка долази до закључка да се српска елита уопште није снашла када је реч о властитом националном програму у повесном смислу. Штавише, наша хуманистичка интелигенција је утопијски

веровала у могућност стварања истинске људске заједнице, човека као таквог, исцрпљујући се у хуманистичкој реторици грађанских слобода, док су остале националне елите (пре свега хрватска и словеначка), у дубокој дискрецији, а доцније и сасвим отворено, радиле на пројекту стварања самосталних националних држава.

С друге стране, наглашена идентификација српског народа са Југославијом била је психолошки сасвим разумљива, јер је једна трећина тог истог народа живела ван Србије. Зла коб је управо у томе што се поменути државни оквир готово архетипски доживљавао *sub specie aeternitatis*.

С тим у вези, Јагош Ђуретић се, истина у критичкој ретроспективи, с правом пита: шта је то Српску круну и елиту терало да стварају државу Јужних Словена? Као да се о стварним националним аспирацијама Хрвата и Словенаца ама баш ништа није знало?

Та идилична представа о јужнословенској браћи скупо је коштала српски народ у двадесетом веку. Политичка митологија југословенства била је том истом народу омча око врата. Док је највећи број Срба Југославију прихватио као државни ентитет вишег ранга у односу на матичну државност, уз то и крајње искрено, с других страна (хрватске, пре свега) то исто осећање се перципирало као „подмукли покушај великосрпске хегемоније“.

Разуме се, оно што је у прилично деструктивној мери претходило трагичном међуетничком сукобљавању, везано је за судбоносну изосталост радикалне демократске социјализације јавне политичке сфере у постојећим институционалним оквирима бивше Југославије, за коју се наш аутор у свом континуираном јавном деловању стално залагао.

У околностима када милитантни национализам постаје универзални легитимацијски основ власти, прижељкивани антитоталитарни консензус између националних елита напросто није био могућ. Све је било спремно за почетак крваве балканске драме.

Износећи у широком луку своја критичка запажања о узроцима и последицама пораза социјалистичке идеје (али и распада југословенске државе) у практичном стању, као и дубоко разумевање политичких и друштвених збивања у постсоцијалистичкој ери, посебно периоду неокомунистичке владавине Слободана Милошевића, Ђуретић је, поред смисла за теоријску објекцију, показао и висок степен аналитичке сензибилности када је реч о актуелним друштвеним збивањима, не марећи за ноћну мудрост „Минервине сове“, већ је своје судове о појединим догађајима доносио у ходу, непристрасно, без личног ресантимана – у контексту затечених прилика – што књизи у целини даје карактер високе документарности и солидне акрибичности.

Ма колико, на први поглед, у формалном смислу ова књига читаоцу изгледала упадљиво хетерогена (од филозофских есеја, саопштења или прилога дискусији са многих научних скупова, па све до конкретних полемичких одговора, преписки и интервјуа), реч је о добро усаглашеној „коалицији жанрова“, коју чврсто повеzuју идеје слободе, демократије, друштвене правде, као и напоследку – имплицитна атмосфера антрополошког оптимизма, која нам још улива наду – да је и данашњи човек кадар да се одупре злу.

Јово Цвјетковић

Стенли Коен

Стање порицања – знати за злодела и патње

(са енглеског превела Слободанка Глишић, Самиздат Б92, Београд 2003)

„Стање порицања – знати за злодела и патње“, аутора Стенлија Коена (Stanley Cohen), професора социологије на лондонској школи за економију и друштвене науке, први пут је објављено на енглеском језику 2001. год. Превод ове књиге на српском језику објављен је 2003. године у издању издавачке куће „Самиздат Б92“.

Књига са поговором има укупно 426 страна и састоји се од предговора и једанаест поглавља. У предговору (стр. 11–18), Коен открива мотиве личног интересовања за објашњење реакција на непожељно сазнање – нарочито на патње које људи наносе једни другима. За објашњење тог процеса Коен користи појам „порицање“, као супротност појму „признање“. Иако је по професији социолог, аутор признаје да је за објашњење стања и механизма порицања ближи језик психологије, који он у овој књизи обилато користи.

На почетку првог поглавља – Елементарни облици порицања (стр. 23–46) – аутор износи уобичајене изразе и фразе, који представљају процес порицања, као што су нпр. „Забити главу у песак“, „Живети у лажи“, „Завера ћутања“, „То се не може десити људима као што смо ми“. У покушају да их дефинише, Коен наводи да искази порицања представљају тврдње да се нешто није десило, да не постоји, да није истинито или да се о томе ништа не зна. Када говори о вредности тих тврдњи са становишта истине, он издваја три могућности. Прва и најједноставнија јесте да су оне заиста истините, оправдане и тачне. Друга могућност је такође логички једноставна. То је промишљена, намерна и свесна тврдња чији је циљ обмана – другим речима, то је лаж. Трећа и најзанимљивија могућност постоји када порицање није везано ни за изрицање